

فقدان سیاست علمی

اساسی‌ترین تنگنا در نظام اطلاع‌رسانی کشور

○ حسین حسینی نثار

○ مباحث بنیانی در کتابداری

و اطلاع‌رسانی ایران

○ دکتر محمدحسین دیانی

○ انتشارات کتابخانه رایانه‌ای، ۱۳۷۹

مبحث اول: نظرات بنیادی درباره کتابخوانی

در این مقاله وضعیت کتابخوانی در ایران در پرتو سه اصل: معقول عمل کردن انسان، اصل کمترین کوشش و اصل دسترس‌پذیری مورد توجه قرار گرفته است. براساس اصل اول، ویژگیهای خواندن به قصد لذت، خواندن به قصد یادگیری و خواندن به قصد تصمیم‌گیری بهتر، توصیف شده است. براساس اصل کمترین کوشش، شرایط لازم برای خواندن غلبه بر رقبای خود تشریح شده است.

نویسنده در تشریح این اصل بر تحقیقات سه گروه از محققان در این خصوص اشاره دارد:

۱- تحقیقات زیف که بیانگر این نکته است که انسان‌ها هنگام گزینش واژگان برای گفتن و نوشتن، واژه‌های کوتاه‌تر را که کاربرد آنها به انرژی کمتری نیاز دارد، بر واژه‌های طولانی‌تر ترجیح می‌دهند.

۲- تحقیقات لوتکا و پیروان او که عقیده دارند عده بسیار کمی از افراد، بیشترین آثار هر رشته عملی را تولید می‌کنند و بیشترین افراد به تولید آثار مکتوب می‌پردازند یا بسیار کم به این امر دشوار می‌پردازند.

۳- تحقیقات بردفورد و پیروانش که نشان می‌دهد دانشمندان به روشهایی روی می‌آورند که با کمترین کوشش به بیشترین اطلاعات رشته خود

کتاب مباحث بنیانی در کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران شامل ده مقاله در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی است که از بین سایر مقالات این مؤلف با نیتی خاص برای انتشار برگزیده شده‌اند. دستمایه بسیاری از این مقالات از نوشته‌های غیرفارسی فراهم آمده است. بر این اساس، اندیشه‌ها، آرا، فرضیه‌ها، روشها و نتایج مندرج در آنها از رنگ و بوی محیط‌هایی که کتابداری و اطلاع‌رسانی آنها در مرحله پیشرفته‌تری قرار دارد، برخوردار است. در مقالات این مجموعه، رگه‌هایی از اندیشه‌ها و افکار غیربومی قابل رؤیت است. اما بیشترین بن‌مایه‌های مقالات به نگرشها و دیدگاههای مؤلف با توجه به شرایط خاص تاریخی و موقعیتی کتابداری در ایران اختصاص دارد.

گرچه هر یک از این مقالات در زمانی خاص و تحت شرایط ویژه‌ای نوشته شده است، اندیشه‌ها و مفاهیم مطرح شده در آنها می‌تواند برای مدت زمان بیشتری در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی ایران، به‌ویژه دروس پایه این علم، مورد توجه قرار گیرد. موضوعات اصلی مقالات این مجموعه عبارتند از: توجیهات عقلی برای کتابخوانی، دلایل و اهداف و نقش کتابخانه‌ها، ضرورت‌های اجتماعی رشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دشواریهای روانی - اجتماعی ایجاد تغییر برای بهره‌گیری از اطلاعات برای رشد و بالندگی جامعه، بهره‌گیری از شیوه‌های محققان و دانشمندان در ساخت مجموعه کتابخانه‌ها، بهره‌گیری از استانداردهای داخلی برای حرکت به سوی کتابخانه‌های مناسب، بهره‌گیری از کتابخانه‌های مساجد برای افزایش دسترس‌پذیری به اطلاعات، عوامل مؤثر بر کیفیت اطلاعات و جایگاه پایان‌نامه‌ها در تولید دانش داخلی. هر یک از مقالات ارائه شده در این اثر در ذیل بررسی می‌شود.

در مقالات این مجموعه، رگه‌هایی از اندیشه‌ها و افکار غیربومی قابل رؤیت است. اما بیشترین بن‌مایه‌های مقالات به نگرشها و دیدگاههای مؤلف با توجه به شرایط خاص تاریخی و موقعیتی کتابداری در ایران اختصاص دارد

در اطلاع‌رسانی برای توسعه، دید کلان و حرکت یکپارچه همه مراکز در جهت رفع نیازهای علمی و تحقیقاتی همه‌آحاد جامعه مورد نظر است

دست یابند.

براساس اصل دسترس‌پذیری، مواردی که می‌تواند خواندن را عملی معقول همراه با کمترین کوشش برای رسیدن به هدف مشخص توجیه کند، شرح داده شده است. در این اصل، دسترس‌پذیری از چهار جنبه مورد توجه قرار می‌گیرد:

- ۱- دسترس‌پذیری متکی به مهارت‌های خواندن
- ۲- دسترس‌پذیری مادی ۳- دسترس‌پذیری فیزیکی
- ۴- دسترس‌پذیری معنایی.

مبحث دوم: مفاهیم اصلی علم اطلاع‌رسانی

در این مقاله چهار مفهوم داده، اطلاع، دانش و خرد که مفاهیم پایه در دانش اطلاع‌رسانی هستند با ذکر مثال‌هایی ملموس شرح داده شده است و دلایل توجه زیاد به اطلاع‌رسانی در غرب و زمینه‌های رشد اطلاع‌رسانی در ایران بیان شده است.

در هر بحث مربوط به اطلاع‌رسانی، چهار مفهوم اساسی داده، اطلاع، دانش و خرد، آشکار یا نهفته وجود دارد. این چهار مفهوم پیوستاری را تشکیل می‌دهند که به ترتیب از داده آغاز و به خرد ختم می‌شود. داده، مقادیر عینی صفات خاصه موجودیت‌های مانند انسان‌ها، مکان‌ها، اشیاء یا

می‌کنند. بنابراین، خرد انسان خردمند، ترکیبی عاقلانه از دانسته‌هایی است که به یاری آن، چرایی رخداد‌های گذشته را توضیح می‌دهد و چگونگی وقایع آینده را پیش‌بینی می‌کند. فشرده‌طلب این است که داده می‌تواند به اطلاع، اطلاع می‌تواند به دانش و دانش می‌تواند به خرد تبدیل شود.

مبحث سوم: کتابخانه، پیوندگاه تحقیقات

مقاله با این پرسش اساسی که کتابخانه و کتابداری در فراهم آوردن تحقیقات رده اول گذشته برای تحقیقات فعلی و آینده چه نقشی بر عهده دارند، شروع می‌شود. کتابداران و اطلاع‌رسانان برای آنکه بدانند تحقیقات گذشته چگونه و به چه ترتیب برای فعالیت‌های آینده مورد نیاز است باید به دو پرسش زیر پاسخ گویند:

الف - چه مقدار و کدام نوع از معلومات مربوط به تحقیقات گذشته در شکل‌دهی و هدایت تحقیق تازه به کار گرفته می‌شود؟

ب - آیا تنها روش و بهترین روش کسب اطلاعات از تحقیقات پیشین، مطالعه متن اصلی آن تحقیقات است؟

پاسخ مناسب به دو پرسش بالا می‌تواند در

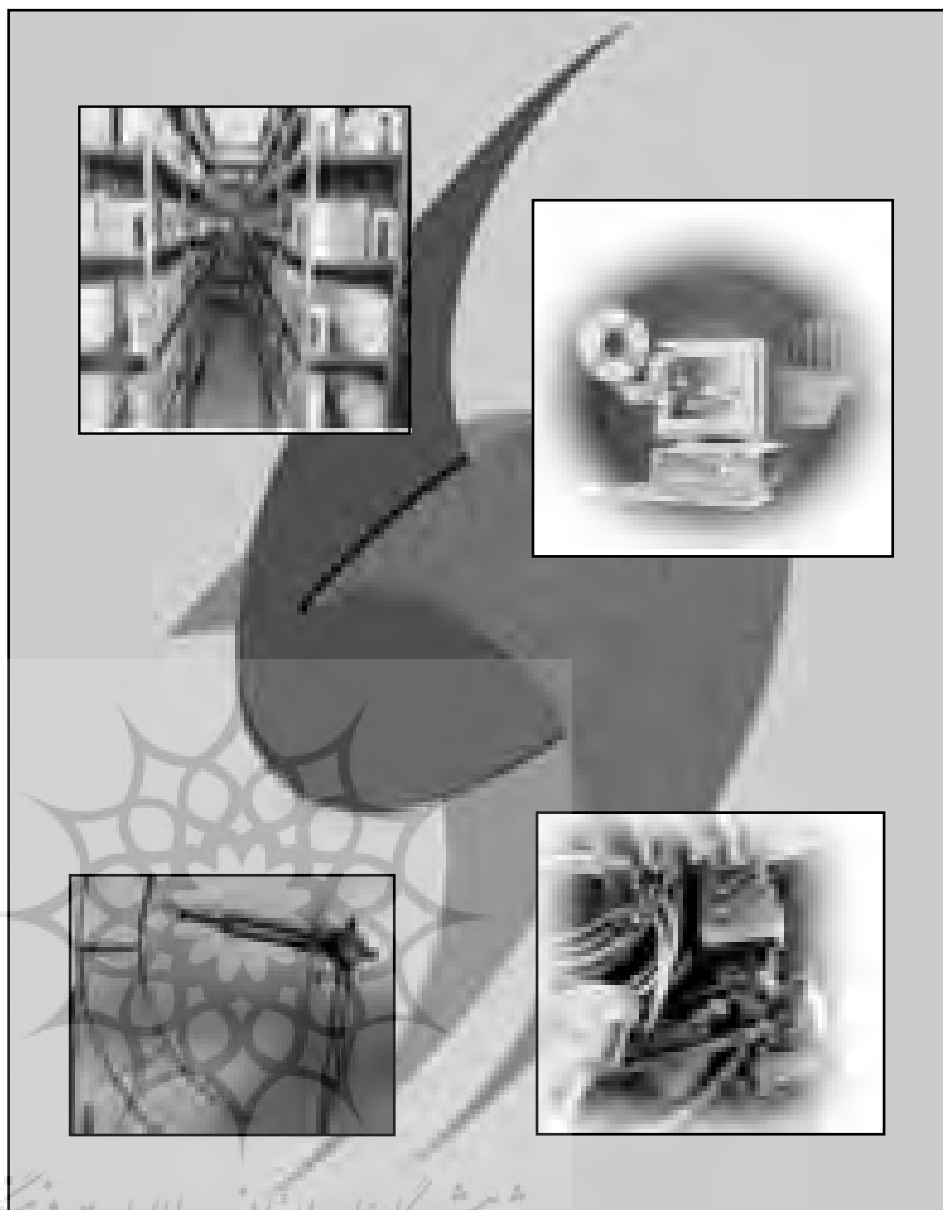
رخدادهاست. این مقادیر معمولاً با نمادهای عددی، حرفی، کدهایی مرکب از اعداد و حرف یا علائم، صدا یا تصویر معرفی می‌شوند. در گفت‌وگوهای روزانه، گاه مفهوم داده در معنای اطلاع یا اطلاع در مفهوم داده به کار می‌رود. در اطلاع‌رسانی هر گاه حاصل پردازش داده، زمینه‌ای سودمند یا معنادار برای فرد خاصی فراهم آورد، داده به اطلاع تبدیل شده است. پردازش، تغییر شکل یا تغییر نظم داده، تحلیل یا ارزیابی داده یا قرارگرفتن داده در متنی مناسب برای استفاده انسانی تلقی می‌شود.

هر گاه مفهوم پیام موجود در عبارات، مطلقاً درست باشد و بتوانیم دلایل و شواهد قانع‌کننده‌ای، قابل لمس و با پشتوانه برای درستی محتوای عبارت ارائه دهیم، در آن صورت از سطح باور فراتر رفته، به دانسته یا دانش رسیده‌ایم.

دو ویژگی دانسته‌ها این است که زمینه لازم را برای تبیین رخدادها و پیش‌بینی آینده مشخص

همان گونه که در توسعه، رشد
مادی و معنوی تک تک افراد
جامعه مورد نظر است، در
اطلاع رسانی نیز، هیچ فرد یا
واحدی به تنهایی به جلو
نمی رود. در درازمدت، یا همه به
پیش می روند یا همه در جا
می زنند. به عبارت دیگر، یا همه
بازنده اند یا همه برنده!

همان گونه که اجرای برنامه های
علمی و آموزشی، به ثبات
سیاسی - اقتصادی نیازمند است،
تأسیس، تداوم و رشد مراکز
اطلاع رسانی نیز، به ثبات برنامه،
ثبات مدیریت و ثبات امکانات
مناسب نیازمند است. تغییر
مداوم مدیریت ها و دگرگونی
شدید در کم و زیاد شدن
امکانات مالی، کارمندان مراکز
اطلاع رسانی را بی برنامه و در
نتیجه بی روحیه و دل سرد می سازد

می دارد. اطلاع رسانی در گذشته و آینده پژوهش حضور فعال دارد و پژوهش ابهام موجود در اطلاعات و دانش را در مقطعی خاص برطرف می کند؛ یا جای خالی در مجموعه اطلاعات و دانش موجود را پر می کند. اطلاعات و پژوهش منشأ واحد و مقصد واحد دارند. هدف هر دو شناخت واقعیت و بهره گیری از آن برای بهبود زندگی یا استفاده بهینه از امکانات زندگی است.

اطلاع رسانی بر آن است تا با ارائه اطلاعات درست، مناسب و به موقع زمینه را برای تصمیم یا رفتار درست فرد یا اجتماع فراهم کند و پژوهش نیز با چنین هدفی انجام می شود.

اطلاع رسانی به تأثیرگذاری بر تصمیمات و رفتارهای فردی تأکید دارد؛ در حالی که پژوهش به تأثیرگذاری بر تصمیمات و رفتارهای جمعی تأکید دارد.

تغییرات کیفی و کمی در کیفیت و کمیت زندگی

و مقطعی و چهار سطح آشنایی با تحقیقات از مفاهیم بعدی این مقاله است که از ارتباط موارد بالا، الگویی برای بهره گیری محققان از تحقیقات رده اول گذشته فراهم آورده شده است و در آخر نقش کتابخانه ها و کتابداران در یاری رسانی به محققان از طریق بهبود عملکردها و حذف ضرورت عملکردها توصیف شده است.

مبحث چهارم: پژوهش و اطلاع رسانی

در این نوشتار رابطه ذاتی بین پژوهش و اطلاع رسانی نقش اطلاع رسانی در رشد پژوهش و نقش پژوهش در رشد اطلاع رسانی و تنیدگی غیرقابل تفکیک پژوهش و اطلاع رسانی شرح داده شده است.

تفکیک امر پژوهش از اطلاع رسانی نامیسر به نظر می رسد؛ زیرا ریشه های پژوهش در گنجینه اطلاعات و دانش سازمان یافته، توسط اطلاع رسانی شکل می گیرد و حاصل پژوهش نهال نوری را به مجموعه گنجینه بسامان اطلاعات و دانش تقدیم

مجموعه سازی مراکز اسناد و ارائه خدمات به محققان نقش مهمی داشته باشد.

برای پاسخگویی به این پرسشها روابط بین تحقیقات که چهار نوع رابطه است شرح داده شده است:

۱- رابطه رقابتی: تحقیقاتی که با یکدیگر در رقابت مستقیم هستند. ۲- رابطه موازی: دیگران ممکن است درگیر تحقیقی با اهداف و روشهای کاملاً یکسان با تحقیق محقق باشند؛ ولی رقابتی در کار نباشد.

۳- رابطه نیائی: تحقیقاتی هستند که کار محقق بر شالوده آنها بنا می شود و یا از بطن آنها نشأت می گیرد.

۴- رابطه وسیله ساز: تحقیقات وسیله ساز آنها می باشند که از طریق فراهم آوردن ابزارهای پژوهش، مواد خام، مسائل قابل بررسی، شواهد و الهامات به اجرای تحقیقات در سایر رشته ها کمک می کنند.

انواع آشنایی با تحقیقات گذشته شامل تاریخی

انسان‌ها در پنجاه سال گذشته از سویی و توجه روزافزون جوامع بشری به دانش و مجاری تولید دانش یعنی پژوهش در همین دوران، بیانگر رابطه نسبی بین این دو است. اصولاً اطلاع‌رسانی در بستر فعالیت‌های علمی متکی به پژوهش، تولد می‌یابد، می‌بالد و تأثیر می‌گذارد. به بیانی دیگر آنجا که تحقیق مبنای اساسی همه تصمیمات مهم تلقی می‌شود، اطلاع‌رسانی نیز بسیار مورد تأکید است. پژوهش‌های جدید مکمل دانسته‌هایی علمی هستند؛ به شرط اینکه اطلاع‌رسانی محتوای پژوهش‌های تازه را به گونه‌ای زودبای سازماندهی و درگستره مناسب اشاعه دهد.

مبحث پنجم: تنگناهای اجتماعی - روانی اطلاع‌رسانی برای توسعه

بیست و پنج سال پیش که برنامه کتابداری در ایران پی‌ریخته شد، هر کتابخانه، واحدی مستقل که باید از دوره کتاب‌بانی به دوره کتاب‌رسانی منتقل شود، نگاه می‌شد. با این دید به اصطلاح خرد، کتابدار - مدیرانی درونگرا، تفکیک مدار و ماهر در کار با ابزارها، تربیت شد. در آن شرایط، یک کتابخانه مستقل از مراجعان و مستقل از سایر کتابخانه‌ها، یا به جلو می‌رفت، یا به قهقرا می‌افتاد یا بدون تحرک باقی می‌ماند. این وضعیت، با شرایطی که اطلاع‌رسانی برای دستیابی به توسعه می‌طلبد، سازگار نیست. در اطلاع‌رسانی برای توسعه، دید کلان و حرکت یکپارچه همه مراکز در جهت رفع نیازهای علمی و تحقیقاتی همه آحاد جامعه مورد نظر است. پنج اصلی که گذر سالم از مرحله کتاب‌رسانی به مرحله اطلاع‌رسانی مؤثر در توسعه را میسر می‌سازد عبارتند از: ۱- توجه جدی به دانش مدیریت به عنوان نرم‌افزار پیشرفت؛ ۲- وجود سیاست علمی و سیاست اطلاع‌رسانی مبتنی بر موازین و قوانین؛ ۳- مشارکت جدی و فعال در تصمیمات و تعهد به مسوولیت حاصل از مشارکت و تصمیمات؛ ۴- برقراری مدیریت مردم‌مدار و برقراری ثبات در مدیریت و امکانات؛ ۵- اداره مدبرانه و مقاومت در برابر تغییر در ارزشها، دانشها و مهارتها.

در متن اصلی مقاله، هر یک از پنج مورد بالا با توجه به وضعیت فعلی حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی در ایران مورد بحث قرار گرفته است.

۱- مدیریت: وظایف اصلی مدیریت عبارت است از: قدرت بخشیدن جمعی به کار از طریق ایجاد اهداف مشترک. ارزشهای مشترک، ساخت صحیح سازمانی، آموزش و پرورش افراد برای شناخت محیط و عرضه پاسخ مناسب. سه مشخصه اساسی چنین مدیریتی عبارت است از:

الف) تعیین اهدافی که زیرمجموعه اهداف کلی توسعه تلقی می‌شود.

ب) تأکید بر مسوولیت جمعی در پرتو مشارکت در تصمیم‌گیری؛

ج) سازگاری با نیازها و شرایط در پرتو تغییر خردمندانه.

گرچه در سالهای بعد از انقلاب اسلامی مرتب بر تعداد کتابخانه‌های عمومی کشور افزوده شده است، در عمل به دلیل افزایش جمعیت و به دلیل گسترده شدن شهرها و بخشها و نیز افزایش تعداد باسوادان، محرومیت از دسترسی به حداقل فرهنگ مکتوب افزایش یافته است

در منطقه پستی ۱۷ تهران ۱۰۳ کتابخانه مسجد وجود دارد؛ در حالی که در کل شهر تهران تنها بین ۲۱ تا ۲۵ کتابخانه عمومی وجود دارد

۲- فقدان سیاست اطلاع‌رسانی: اساسی‌ترین تنگنا در نظام اطلاع‌رسانی کشور، فقدان سیاست علمی است که در چهارچوب آن، مدیریت اطلاع‌رسانی به فعالیت‌های هدفمند و همسو با توسعه بپردازد. چون فاقد سیاست علمی تدوین یافته هستیم و سیاست اطلاع‌رسانی تدوین شده‌ای نیز در اختیار نداریم، به جای تلاش در چهارچوب اولویتهای علمی و محلی توسعه، به نظامهای اطلاع‌رسانی منبعث از خواست و عمل افراد بسنده کرده‌ایم.

۳- فرآیند دستیابی به اطلاع‌رسانی در خدمت توسعه: اطلاع‌رسانی، فرآیندی جمعی است که به اتکای اشتراک منابع واقعیت می‌یابد. منابع اطلاعاتی، امکانات اداری - خدماتی و منابع انسانی مراکز اطلاع‌رسانی، اجزای متشکل و منسجم نظام اطلاع‌رسانی کشوراند. سلامت، کارکرد و کارایی این نظام، نه تنها به سلامت، کارکرد و کارایی هر جزء بستگی دارد، بلکه مقدار مشارکت نظری و عملی هر جزء، کیفیت و کارایی کلی نظام را شکل می‌دهد.

همان‌گونه که در توسعه، رشد مادی و معنوی تک‌تک افراد جامعه مورد نظر است، در اطلاع‌رسانی نیز، هیچ فرد یا واحدی به تنهایی به جلو نمی‌رود. در درازمدت، یا همه به پیش می‌روند یا همه در جا می‌زنند. به عبارت دیگر، یا همه بازنده‌اند یا همه برنده!

۴- بی‌ثباتی آفت پیشرفت: همان‌گونه که اجرای برنامه‌های علمی و آموزشی، به ثبات سیاسی - اقتصادی نیازمند است، تأسیس، تداوم و رشد مراکز اطلاع‌رسانی نیز، به ثبات برنامه، ثبات مدیریت و ثبات امکانات مناسب نیازمند است. تغییر مداوم

مدیریت‌ها و دگرگونی شدید در کم و زیاد شدن امکانات مالی، کارمندان مراکز اطلاع‌رسانی را بی‌برنامه و در نتیجه بی‌روحیه و دلسرد می‌سازد.

۵- زمینه مقاومت در برابر تغییر: هر انسانی در هر سطحی، از تغییر نگران است. کنار گذاشتن ارزشها و روشهای مستقر و روی آوردن به ارزشهای مطلوب اطلاع‌رسانی، جو روانی فرد را متأثر می‌سازد و انرژی ذهنی و جسمی فراگیری و خوگیری به ارزشها و روشهای جدید را طلب می‌کند. جلوه‌ای از این مقاومت در برابر تغییر را می‌توان در نظام آموزش کتابداری ایران نیز مشاهده کرد.

مبحث ششم: کتابسنجی

قرن بیستم به راستی قرن «انفجار اطلاعات» بوده است. برآورد شده است که در دو دهه آخر این قرن بیشتر افراد نه به کار صنعت، بلکه به کار تولید، توزیع، سازماندهی، تجزیه و تحلیل انواع اطلاعات و بهره‌مندی از اطلاعات و بهره‌دهی به آنها مشغول بوده‌اند. چنانکه از برداشتهای آماری برمی‌آید، تعداد مجله‌های علمی هر پانزده سال یکبار دو برابر می‌شود. براساس همین آمار تعداد مقالات نوشته شده در موضوع فیزیک هر هشت سال یکبار دو برابر می‌شود. بر اساس این رشد پی در پی، تعداد مقالات فیزیک در سال ۱۹۸۰ از مرز ۱۷۰۳۹۰ عنوان تجاوز کرد. سؤال مهم این است که دانش پژوه، استاد یا دانشجو چگونه می‌تواند در جریان دریایی از اطلاعات علمی و فنی که در رشته تخصصی وی تولید و پخش می‌شود، قرار گیرد؟ انفجار اطلاعات علمی نه تنها کار دانش پژوهان بلکه کار کتابداران را که موظف به حفظ و اشاعه علم، فرهنگ و تمدن بشری هستند، دشوار ساخته است. سؤال مشابهی که در برابر این گروه قرار دارد این است که چگونه می‌توان رابطه مؤثری بین اقیانوس دانش مکتوب و استفاده‌کنندگان از آنها برقرار کرد؟ کتابداران سالها بر این باور بودند که رابطه‌ای مثبت و مستقیم بین حجم دانش مکتوب و بهره‌دهی آنها وجود دارد. نظریه «هر چه بیشتر بهتر» چنین القا می‌کرد که بین کمیت و مفید واقع شدن رابطه مثبتی برقرار است. اما تجارب گذشته نشان داد که میزان تولید متون بسیار بیشتر از آن است که بتوان همه متون را تهیه کرد، سازمان داد و در محلی به نام کتابخانه نگهداری کرد. محدودیت مالی، محدودیت فضای کتابخانه و کمبود نیروی انسانی کاردان موجب شد که کتابداران بکوشند تا با استفاده از اطلاعات حاصل از تحقیقات دانشمندان و محققان، بدون تأکید بر کمیت، مؤثرترین ارتباط را بین محتوای مجموعه و مراجعان به کتابخانه برقرار سازند. در اینجا یکی از روشهایی که برای رسیدن به هدف بالا مورد استفاده کتابداران قرار گرفته است شرح داده شده است. این روش که به اصطلاح کتابسنجی نامیده می‌شود قادر است:

- ۱- شیوه‌های تولید، کسب و اشاعه اطلاعات علمی را به گونه‌ای غیرمستقیم بررسی کند.
- ۲- ارزش بالقوه تجزیه و تحلیل منابع و مأخذ

متون را در کشف قواعد ناشناخته حاکم بر مبادله اطلاعات علمی نشان دهد.

۳- بنیانی علمی برای مجموعه‌سازی کتابخانه‌ها، مجموعه‌های متون غیرفارسی فراهم آورد.

در این مقاله نخست کتابسنجی و مبانی آن شرح داده شده و سپس به شرح قواعد حاکم بر پخش اطلاعات علمی، نقش زمان در بهره‌وری از اطلاعات علمی، ابزارهای متفاوت پخش و اشاعه علوم پرداخته است و سرانجام با ذکر چند نکته دربارهٔ داوریهای مبتنی بر یافته‌های حاصل از کتابسنجی سخن را به پایان برده است.

کتابسنجی عبارت است از مطالعه غیرمستقیم قواعد حاکم بر جریان کسب، تولید و پخش اطلاعات علمی. از نظر علمی، کتابسنجی عبارت است از کاربرد روشهایی ریاضی و آماری در بررسی قواعد حاکم بر رفتارهای منجر به بهره‌وری از اطلاعات علم مکتوب و بهره‌دهی به آن.

مبحث هشتم: استانداردهای کمی برای کتابخانه‌های عمومی با نگاهی به کتابخانه‌های عمومی خوزستان:

در این نوشتار ابتدا موجه بودن درجه‌بندی کتابخانه‌های عمومی کشور توسط وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی بر اساس ۹ معیار: ساعات کار، مساحت کل بنا، مساحت زیربنا، تعداد کتب، تعداد افزایش سالانه کتب، تعداد افزایش سالانه کتب، تعداد اعضای، تعداد کارکنان، تعداد قفسه‌ها و تعداد سندلیها مورد بررسی قرار گرفته و جایگاه کتابخانه‌های عمومی خوزستان بر اساس همین درجه‌بندی مشخص شده است. وجود یا عدم وجود همبستگی بین این ۹ معیار در کتابخانه‌ها با درجات متفاوت نیز مشخص شده است. براساس وضعیت فعلی این ۹ معیار، استانداردی برای کتابخانه‌های عمومی کشور پیشنهاد شده است. با استفاده از این استاندارد هر کتابخانه عمومی می‌تواند وضعیت خود را با وضعیت کتابخانه‌های دیگر مقایسه کند و براساس اولویت، جهت و شتاب حرکت کتابخانه خود را برای توسعه مشخص سازد.

استانداردها یا قواعد توصیفی هستند یا قواعد کمی. چون قواعد توصیفی مدیریت را در پاره‌ای از امور راهنمایی می‌کنند، دارای ارزش نسبی هستند. استانداردهای کمی تا آن اندازه‌ای مفیدند که در افزایش درون داد کتابخانه نقش دارند. چون درون داد کتابخانه‌های عمومی ایران تابع تصمیماتی است که معمولاً در تهران و در هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور اتخاذ می‌شود، بسیار بجاست که هر استان و هر کتابخانه به گونه‌ای عینی با وضعیت درون داد کتابخانه‌های دیگر آشنا باشد تا سهمی

واقعیت دارد. به دلیل تفاوت‌های زیاد بین کتابخانه‌های غرب، که اکثر به حمایت‌های مردم متکی هستند، و کتابخانه‌های عمومی ایران، که همگی با حمایت دولت فعال هستند، نمی‌توان از استانداردهای آنها برای کتابخانه‌های عمومی ایران استفاده کرد.

مبحث هشتم: زمینه‌های نوشکوفایی کتابخانه‌های

مساجد

این مقاله به موضوع‌های زیر پرداخته است: بررسی زمینه‌های تاریخی کتابخانه‌های مساجد در جهان اسلام، ذکر تفاوت‌های کتابخانه‌های مساجد در سال گذشته و حال، شرح زمینه‌های مساعد برای تقویت کتابخانه‌های مساجد و امکان بهره‌گیری از کتابخانه‌های مساجد به منزلهٔ مناسبترین راه حل برای غلبه بر دشواریهای راه‌اندازی کتابخانه‌های عمومی در دسترس همهٔ ساکنان شهرها.

گرچه در سالهای بعد از انقلاب اسلامی مرتب بر تعداد کتابخانه‌های عمومی کشور افزوده شده است، در عمل به دلیل افزایش جمعیت و به دلیل گسترده شدن شهرها و بخشها و نیز افزایش تعداد باسوادان، محرومیت از دسترسی به حداقل فرهنگ مکتوب افزایش یافته است.

با تغییرات سالانهٔ قیمت کالاهای اساسی در برنامهٔ دوم توسعهٔ اقتصادی - اجتماعی فرهنگی، به یقین قیمت کتابها نیز دست کم از روند افزایش قیمت سایر کالاها پیروی کرده است. فوری‌ترین پیامد افزایش سال به سال قیمت کتابها کاهش دسترسی فردی به منابع مکتوب برای بخش عظیمی از افراد جامعه است. در چنین شرایطی نقش فرهنگی، آموزشی و اطلاع‌رسانی کتابخانه‌های عمومی برای کتابخوانهایی که گرانی قیمت کتاب آنها را از مطالعه محروم خواهد کرد، افزایش می‌یابد. پدیدهٔ گران شدن مداوم قیمت کتابها از یک سو و عدم توان دولت در تأسیس کتابخانه‌های عمومی در حد مورد نیاز و استاندارد جهانی از طرفی دیگر، بحرانی در دستیابی مردم به فرهنگ مکتوب به وجود آورده است. پرسش اساسی این است که آیا غیر از کتابخانه‌های عمومی مکان دیگری برای رسانیدن کتاب به مردم در دسترس نیست؟ شاید کتابخانه‌های مساجد بهترین و مناسبترین روش برای حل این مشکل باشد. کتابخانه‌های مساجد، کتابخانه‌هایی هستند که مردم آنها را به وجود می‌آورند، اداره می‌کنند و احتمالاً خود آنها را به تعطیلی می‌کشاند. درست همان‌گونه که کتابخانه‌های عمومی در غرب با خواست مردم به وجود می‌آیند و اداره می‌شوند. به بیان دیگر، کتابخانه‌های مساجد هم‌تای واقعی کتابخانه‌های عمومی، به منزلهٔ نهادی مردمی در غرب است.

متعادل با سایر کتابخانه‌ها برای جامعهٔ خود از سازمان مربوطه طلب کند.

مطالبی که تاکنون دربارهٔ استانداردهای کتابخانه‌ها به زبان فارسی منتشر شده است، برگرفته از استانداردهای کتابخانه‌های عمومی و دانشگاهی در غرب است. گرچه برای انطباق استانداردهای کتابخانه‌های عمومی غرب با کتابخانه‌های عمومی ایران تغییراتی در آنها به عمل آمده است، اما این تغییرات به هیچ‌وجه از واقعیات موجود در کتابخانه‌های ایران نشأت نگرفته است و دستور کاری نیست که جهت و شتاب حرکت لازم برای توسعهٔ کتابخانه‌ها را مشخص سازد.

بررسی نوشته‌های مربوط به استانداردها که در پیش‌نویس استانداردهای «کتابخانه‌های دانشگاهی ایران» فهرست شده‌اند، نشان می‌دهد که حدود ۶۰٪ از نوشته‌ها مربوط به استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی، ۳۳٪ نوشته‌ها مربوط به مباحث کلی استاندارد و ۵٪ نوشته‌ها مربوط به استاندارد کتابخانه‌های عمومی است. هدف از ذکر این درصدها نشان دادن توجه زیاد به استانداردهای کتابخانه‌های دانشگاهی در مقایسه با استانداردهای کتابخانه‌های عمومی است. یکی از دلایل این توجه، مشابهت اهداف و فعالیت‌های کتابخانه‌های دانشگاهی است؛ مواردی که دربارهٔ کتابخانه‌های عمومی کمتر

به نظر نگارنده با نگرشی این گونه به کتابخانه‌های مساجد، این کتابخانه‌ها می‌توانند بخشی از وظیفه کتاب‌رسانی به مردمی را که یا به دلیل دوری از کتابخانه‌های عمومی یا به دلیل گرانی قیمت کتاب از دستیابی به فرهنگ مکتوب محروم هستند بر عهده گیرند. چنین برداشتی هنگامی تقویت می‌شود که متوجه می‌شویم در منطقه پستی ۱۷ تهران ۱۰۳ کتابخانه مسجد وجود دارد؛ در حالی که در کل شهر تهران تنها بین ۲۱ تا ۲۵ کتابخانه عمومی وجود دارد.

مبحث نهم: دید ادراکی، پیش نیاز داده‌های با کیفیت

در این گفتار پس از ارائه دو تعریف برای داده و کیفیت داده، پانزده ویژگی یک دید ادراکی یا کیفیت فهرست‌وار ذکر شده است. این فهرست با بحثی کوتاه درباره هر ویژگی پی گرفته شده است. این پانزده ویژگی به ابعاد شش‌گانه گروه‌بندی شده‌اند. این ابعاد عبارتند از: محتوا، گستره، دامنه، سطح جزئیات، ترکیب، ثبات دید و واکنش به تغییر. این ویژگیها مستقل از یکدیگر نیستند. در واقع، برخی از این ویژگیها به گونه‌ای مثبت و برخی به گونه‌ای منفی با یکدیگر در تضاد هستند. این نوشته در بخش آخر با بحثی که این گونه روابط را می‌نمایند، به پایان برده می‌شود.

در سالهای اخیر روز به روز بر تعداد پایگاه‌های اطلاعاتی موجود در سراسر کشور افزوده می‌شود و انبوهی از داده‌ها در موضوعات متفاوت در این پایگاه‌ها ذخیره می‌شود. با گذشت زمان و حجیم شدن داده‌های موجود در پایگاه‌های اطلاعاتی، این نکته آشکارتر می‌شود که برنامه‌ریزی غیردقیق برای نوع داده‌هایی که باید گردآوری و در پایگاه ذخیره شود، هم در ذخیره‌سازی و هم در بازیابی اطلاعات، مشکلات غیرقابل‌تحمیلی به بار آورده است. نبود زمینه فکری مشخص برای کمیت و کیفیت داده‌هایی که لازم است شناسایی و در پایگاه ذخیره شود، موجب شده است که بازیابیها از کمیت و کیفیت مطلوبی برخوردار نباشد و هدف اساسی راه‌اندازی پایگاه‌های اطلاعاتی، یعنی دسترسی به داده‌های درست و به‌هنگام، حاصل نشود. چون داده‌های موجود در پایگاه‌های اطلاعاتی با این نیت گردآوری و پردازش می‌شوند که تصمیم‌گیری با کیفیت را برای استفاده‌کنندگان از داده‌ها میسر سازند، ضرورت دارد که خود داده‌ها نیز از کیفیت مطلوبی برخوردار باشند. برای اینکه بتوان به داده‌های با کیفیت دست یافت، وجود چهارچوب یا زمینه فکری مشخص برای هر پایگاه اطلاعاتی ضروری است. به بیانی دیگر در صورتی در یک پایگاه اطلاعاتی داده‌های با کیفیت

عنوان پایان‌نامه زیر نظر اعضای هیئت علمی صورت می‌گیرد و تحقیقاتی که با مشارکت اعضای هیئت علمی در سازمانهای غیردانشگاهی صورت می‌گیرد. ناگفته پیداست که در سالهای اولیه انقلاب اسلامی با تحولات کمی و کیفی که در کادر هیئت علمی دانشگاهها به وقوع پیوست و با حمایت نظری، علمی و قانونی که از گسترش کمی دانشجویان به عمل آمد، به اجبار بخش اعظم ساعات کاری اعضای هیئت علمی باقی مانده در دانشگاه‌ها به آموزش اختصاص یافت و در نتیجه از تحقیقات نوع اول اعضای هیئت علمی به مقدار چشمگیر و نگران‌کننده‌ای کاسته شد. از لحاظ کیفیت آموزشی، آموزش دانشگاهی بدون پشتوانه تحقیقات، حداکثر چیزی مشابه آموزش دبیرستانی است. نیازهای نشأت گرفته از جنگ از سویی و ضرورت‌های مطرح شده از تحریم‌های اقتصادی و غیره از سوی دیگر، ضرورت تولید دانش داخلی را آشکار ساخت. معقول‌ترین راهی که برگزیده شد، رواج تحصیلات تکمیلی در رشته‌ها و دانشگاههای متفاوت بود. از این طریق، هم دانشجویان تحصیلات تکمیلی برای فارغ‌التحصیل شدن به تحقیق می‌پردازند و هم اعضای هیئت علمی مستقیم و غیر مستقیم به تحقیق کشانده می‌شوند و هم با استفاده از معیارهای آموزشی به امور پژوهشی پاداش داده می‌شود و هم جامعه و دولت همه ساله به انبوهی از تحقیقات حاوی اطلاعات و یافته‌های علمی تولید شده در داخل دست می‌یابد که بالقوه در آنها پاسخ‌هایی برای مسائل داخلی وجود خواهد داشت.

چه تعداد از این پایان‌نامه‌ها از قالب دسترس‌ناپذیری خود خارج شده و در قالب مقاله در مجلات علمی دسترس پذیر شده است؟ تحقیقاتی که تا به حال درباره این پرسش انجام شده است بیانگر این واقعیت است که تعداد بسیار اندکی از پایان‌نامه‌های دوره‌های تحصیلات تکمیلی به صورت مقاله در مجله‌های علمی منتشر می‌شود. عامل اصلی تهیه مقاله مستخرج از پایان‌نامه، دانشجو است که باید از توانایی تبدیل پایان‌نامه به مقاله برخوردار باشد و انگیزه مادی و معنوی لازم برای این تبدیل را داشته باشد. توانایی تبدیل پایان‌نامه به مقاله یا به عبارت بهتر، تقویت توان علمی‌نویسی دانشجویان، موردی است که در نظام آموزشی ایران از آن غفلت شده است.

ذخیره می‌شود که طراحی پایگاه از یک زمینه فکری مشخص برخوردار باشد. این زمینه فکری مشخص را «دید ادراکی» طراحی پایگاه اطلاعاتی می‌نامیم. روشن است که هر «دید ادراکی» نمی‌تواند تضمین‌کننده وجود داده‌های با کیفیت در پایگاه اطلاعاتی باشد، بلکه «دید ادراکی» که کیفیت داده‌ها را تضمین می‌کند باید دارای ابعادی باشد که در این نوشته شرح آنها آمد.

مبحث دهم: پایان‌نامه، گنج ناشناخته رها شده

ضرورت توجه به تحقیق و هدایت پایان‌نامه‌ها برای بالا بردن کیفیت آموزش در دانشگاه‌ها، دلایل توجه به تحصیلات تکمیلی و استقبال اعضای هیئت علمی از آن، تعداد فارغ‌التحصیلان دوره‌های تحصیلات تکمیلی در سالهای ۷۶ - ۱۳۷۹، سابقه و دلایل کم‌توجهی به نشر مقالات از پایان‌نامه، راه‌های مناسب ترویج نشر مقالات مستخرج از پایان‌نامه‌ها، مباحث مطرح در این نوشتار است.

به گزارش مرکز تحقیقات علمی کشور منتشر شده در خرداد ۱۳۷۷، هفتاد و پنج درصد از محققان کشور در دانشگاهها و مراکز پژوهشی وابسته، به کار مشغول‌اند. فعالیتهای پژوهشی این ۷۵ درصد از محققان کشور به سه گروه قابل تقسیم است: تحقیقات اعضای هیئت علمی، تحقیقاتی که با

